

Силуети українських особистостей

ВСІХ ЗАХИСТИЛА СВОЇМ СЕРЦЕМ...

*Блаженні вигнані за правду,
бо їхнє Царство Небесне.
Євангеліє від Св. Матвія*

На похороні Лесі Коцюби людей було не багато. Родичі, сусіди і викладачі Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя, які не побоялися висловити свою пошану колишній колезі і її громадянському вчинку. Сусідка Зоя Олександрівна Чіплінська працювала тоді у комбінаті громадського харчування і допомагала сестрі покійної і її сину влаштовувати поминальний обід. Пригадує, що частину великої бібліотеки Лесі Йосипівни родичі передали в університет, а решту – викинули як макулатуру на причеп якогось трактора. Той спогад і досі ятрить їй душу – здавалося, що разом із книжками викидають на смітник і саме життя цієї незвичайної жінки. Разом із сестрою вони облаштовували могилу, і Зоя Олександрівна запропонувала напис на пам'ятник: «Навіки в пам'яті людській».

Вже давно родичі, які мешкали тоді в Білорусі, сюди не приїздять, і сусідка сама з гіркотою читає ті слова і сприймає їх як знуцання над пам'яттю.

– До цього пам'ятника треба кожного першого вересня приводити студентів і розказувати їм про жінку, яка відстоювала незалежність України, – обурено говорить Чіплінська мені, колишнім і теперішнім викладачам університету. – Ніколи не забуду, як Леся Йосипівна плакала, коли ще одну міську школу зробили російськомовною, – продовжує вона. – Тільки тепер я розумію глибину її переживань.

Кандидат філологічних наук Григорій Аврахов у 8-ому числі журналу «Дивослово» за 2005 рік назвав Лесю Йосипівну Коцюбу в числі найславетніших українських патріоток, які самовіддано боролися за державу і націю. Це Люба Гайовська («Рута»), Галина Дидик, Алла Горська, Ірина Калинець, Ліна Костенко, Оксана Мешко, Надія і Леоніда Світличні, Надія Суровцева, Марта Чорна («Медєя»), Наталя Шухевич...

Посеред названих і не названих

героїнь опору, жертв диких репресій страждали і єдино за читання або збереження праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». На такому ж рівні героїчної подвижності прочитується імення Лесі Коцюби, про яку казано дотепер дуже мало. А саме їй належить організація успішної

передачі за кордон крамольного трактату, що зголосив на цілий світ імення гвалтованої, та не впокореної України. Про цю знакову шляхетну особистість літературознавця і педагога, що зважилася на відчайний подвиг, ризикуючи власним життям, поведемо тут мову. На підставі архівних матеріалів і особистих вражень і окреслює автор публікації «Її всі звали Леся Йосипівна» життєпис звияжниці.

«Мій Маркович!»

Народилася Олександра Йосипівна Коцюба 18 березня 1921 році в с. Веселому Хортицького району Запорізької області в селянській сім'ї. У 39-му році вступила до Запорізького університету на українську філологію. У час окупації працювала швейцаром-прибиральницею в дитячій бібліотеці Січеслава. Після звільнення обласного

центру була зарахована на III курс. Закінчила навчання 1945-го, здобувши спеціальність «Викладач української літератури». Продовж 1945-1948 рр. викладала українську літературу в Дрогобицькому вчительському інституті, а в 1949-1951 – у Чернігівському педінституті. Вела, як і пізніше, гуртки виразного читання, режисувала аматорські вистави й концертні програми, адже володіла мистецьким хистом. Від 1 вересня 1956 р. працює старшим викладачем Ніжинського педінституту, де розквітли її неординарні таланти педагога, науковця, діяча українського національного відродження. Відбувши річну аспірантуру при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії, у 1964 р. успішно захистила дисертацію в Київському педінституті імені Максима Горького (офіційними опонентами були професор П.Н.Попов і кандидат наук Г.С.Сухобрус). Із квітня 1969-го Леся Коцюба – доцент за спеціальністю «Фольклористика». Ось уривок з характеристики, яка була надіслана у ВАК на предмет присвоєння їй вченого звання доцента. «Читає курс лекцій з фольклору, з давньої літератури і літератури 18-го століття. Веде заняття з виразного читання. Всі види занять проводить на високому науково-методичному рівні. Її лекції завжди близькі слухачам, вони помітно діють на формування наукових інтересів студентів.

Коцюба О.Й. багато працює над проблемами української фольклористики, результати своїх досліджень систематично друкує в журналах і газетах. Так, тільки в 1971 році опубліковано чотири статті, дві з них – у збірниках «Наукова думка». Бере участь у міжвузівських наукових конференціях, де виступає з повідомленнями і доповідями. Веде велику громадську роботу: голова філологічної секції товариства «Знання», керує академгрупою. Як викладач курсу виразного читання допомагає художній самодіяльності інституту. В колективі інституту користується великою повагою».

(продовження на с.4)

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО – ЦЕ ФОРТЕЦЯ, В ЯКІЙ ЖИВЕ ЛЬВІВ

Конференції

*Слово – це фортеця,
в якій живе народ.
Ірина Фаріон*

Кандидат філологічних наук, доцент національного університету «Львівська політехніка» висловила цю фразу, будучи в Ніжині, як власне переконання. Своєю науковою і громадською діяльністю вона створює українську фортецю навколо себе, навколо вишу, в якому викладає, навколо міста, в якому живе. Вона має однодумців, які розширюють межі цієї фортеці.

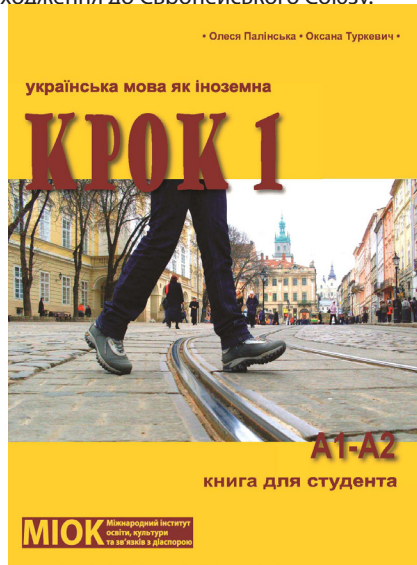
У Міжнародний день рідної мови Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою національного університету «Львівська політехніка» при підтримці Львівської міської ради організували і провели Міжнародну науково-практичну конференцію «Львів для української мови у світі». Директор інституту кандидат педагогічних наук доцент Ірина Ключковська на пленарному засіданні зосередила свою доповідь на інтегративній функції української мови як іноземної. Очолюваний нею заклад представив навчальний комплекс з української мови як іноземної «КРОК-1» (рівень А-1 – А-2), виданий ним при фінансовій підтримці фонду Богдана Гаврилишина. Посібник давно очікуваний у навчальних закладах української діаспори, яка не забуває про своє родове коріння.

У вересні 2009 року Ключковська виступила з актуальною доповіддю на IV Міжнародній конференції «Українська діаспора: погляд із XXI століття», організованій Міністерством освіти і науки України разом з Ніжинським державним університетом імені Миколи Гоголя. Аналізуючи нову українську присутність у світі в контексті східної діаспори і четвертої хвилі еміграції, доповідь зосередилася на світових міграційних процесах, які є сьогодні неминучими. Понад 130 мільйонів населення планети знаходяться поза межами батьківщини, 3 відсотки мешкають далеко від місця народження. Чужі держави використовують їх інтелектуальний потенціал, дешево найману працю в основному в обслуговуючій сфері. Діаспорні осередки намагаються змінити стосунки між людиною, етнічною державною і країною проживання. В багатьох країнах існують урядові програми, які залучають діаспору до співпраці. Через її вплив на уряди держав проживання вони створюють позитивний імідж країни походження. Наприклад, китайська діаспора контролює більше половини економіки Малайзії і Таїланду.

На створення доброго іміджу України в світі, завоювання економічного і гуманітарного простору була спрямована державна програма «Закордонне українство», яка сьогодні, на жаль, не інвестується. У нашій країні немає

розуміння стратегічної ролі діаспори в державотворенні.

Такий невтішний висновок зробили учасники конференції. Діаспорні осередки у багатьох країнах існують за рахунок ентузіазму і підтримки країн проживання. Сприятлива ситуація для них склалася в країнах Балтії, де підтримка національних меншин була обов'язковою умовою входу до Європейського Союзу.

За минулі півтора року ситуація не поліпшилася. Про це говорилося і на конференції у Львові. Неоднозначно формується система українського шкільництва в Канаді. Українські школи при православних українських церквах функціонують на самофінансуванні. Греко-католицькі конфесії мають матеріальну державну підтримку, тому що в Канаді переважають римо-католицькі парафії. Цій проблемі присвятили доповіді член комітету Рідного шкільництва Дирекції Українського Національного Об'єднання Канади, кандидат філологічних наук, доцент Євгенія Петрова і вчитель англійської мови відділу освіти в м. Торонто, Голова комітету рідного шкільництва Дирекції Українського Національного Об'єднання Канади Оксана Левицька. «КРОК-1» для них – це суттєва гуманітарна підтримка.

Він знадобиться і українцям у Польщі. Діти вивчають тут українську мову в міжшкільних пунктах навчання, які створюються при польських школах, і отримані тут оцінки додаються як кредити до загального атестату. Вчитель української мови такого пункту у Варшаві, координатор у справах співпраці та міжнародних зв'язків Тетяна Панасюк основними чинниками розвитку українського шкільництва назвала і українську мову і українські традиції. Художню самодіяльність як метод вивчення української мови і культури польськими студентами використовує викладач української мови Університету

імені Адама Міцкевича в Познані Анна Хранюк. «Кутю», «Вертеп» натхненно розігрують студенти – не українці за походженням. Знання нашої мови у сусідній державі затребуване – її носії успішно працюють в українських ділових представництвах. Українську мову поляки активно вивчають у Варшавському та Ягеллонському університетах. На підготовчому відділенні національного університету «Львівська політехніка» нашу мову опановують студенти з Індії, Бангладешу, арабських країн. І тому в цьому закладі, в національному університеті імені Івана Франка, в Українському католицькому університеті розробляють навчальні програми і посібники з української мови для іноземних студентів, методичні рекомендації з українознавчих курсів, проводять мовні літні школи для викладачів, студентів, школярів і, навіть, біженців.

Проект «Крок до України» розширює духовну територію нашої держави і для 20 мільйонів українців, які проживають за її кордонами. Всі вони потребують гуманітарної і правової підтримки. На цьому наголошував голова асоціації «Українська громада Іспанії за права, честь і гідність українців» Юрій Чопик. Він сьогодні у Львові отримує другу вищу юридичну освіту після технічної.

157 учасників конференції з України (м. Львів, м. Київ, м. Одеса, м. Запоріжжя, м. Дніпропетровськ, м. Тернопіль, м. Суми, м. Харків, м. Ніжин, м. Донецьк), а також Бразилії, Грузії, Іспанії, Канади, Киргизстану, Польщі, Придністров'я, Росії і Румунії прийняли ухвалу, в якій звернулися до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України з пропозиціями відкрити спеціальність «Українська мова як іноземна» з метою підготовки викладачів з української мови як іноземної; створити Координаційну раду спеціалістів з української мови як іноземної з метою укладання загальнодержавної освітньої програми; створити центр тестування з української мови як іноземної.

Освіта українського зарубіжжя – фактор збереження національної ідентичності українця за кордоном. Це гостро відчувають представники української діаспори. А ми тут, на своїй прадідівській території, хіба не асимілюємося в чужомовний простір і в чужу нам культуру? Таке питання ставить перед собою українець, які бувають у Львові.

Ірина Фаріон на конференції виступила з промовою «Єдина мова – задля єдиної держави». Адже Україна – не багатонаціональна держава, як намагаються нам сьогодні втлумачити, а етноукраїнська за складом населення. Вона проаналізувала законодавчі документи незалежної України спрямовані на функціонування української мови як державної і висновки зробила невтішні. За 20 років української незалежності у

нас не створено конкретного державного органу, який би забезпечував розвиток і функціонування української мови відповідно до статті 10 Конституції України. Такі обов'язки Президенти перекладали з одного міністерства на інше, але звіту про зроблене не вимагали. З інформаційним запитом про це 11 лютого 2011 року до міністра освіти і науки, молоді та спорту України Дмитра Табачника, заступника Глави Адміністрації Президента України Ганни Герман звернулися члени Ніжинської міськрайонної благодійної організації «Благодійний фонд «Ніжен», очолюваної Миколою Шкурком, але відповіді не одержали. Проблеми дотримання мовного законодавства у зовнішній рекламі, інформації, спілкуванні зі споживачами, відсутності відповідальності за порушення мовного законодавства розглядалися на засіданні Торговельної галузевої ради підприємців Ніжина у листопаді 2009 року. Але знову ж таки досі жодного реагування від органів місцевого самоврядування

нема.

Як поведуться в такій ситуації львів'яни? Депутат обласної ради Ірина Фаріон закликає не відвідувати ресторани з неукраїнською назвою «Йо майо». Мене теж більше привабила назва кав'ярні «Львівська прем'єра», в якій вишколений офіціант радісно біг мені назустріч, неначе очікував саме на мій прихід. Переступаючи пороги крамничок, аптек, арт-галереї, я перекоувалася в тому, що українська привітність і дотепність є візитівкою цього міста, як і українська мова на його вулицях. Приємну посмішку викликала вивіска «Магазин розумних речей «Клепка». У вечоровій тиші слух ласкавою хвилею огортали слова «прошу», «будь ласка», «дякую», які промовляли старші і юні перехожі, продавці і провізори, контролери у старому трамваї. Бомж на вокзалі, провідник у вагоні зверталися до мене: «Пані». У згаданій кав'ярні за сусіднім столиком російськомовні чоловіки

вживали нецензурну лексику. Тихенько звернула на це увагу офіціанта і почула у відповідь поблажливе: «Туристи...».

Отож, цілком закономірно, що саме зі Львова в День рідної мови українські письменники звернулися до співвітчизників із приводом простих, засадничих цінностей, які визначають українську ідентичність, – мови, історичної пам'яті, національних символів, – проти яких ведеться «повзуча політична війна».

На запитання чому саме у Львові, а не в деукраїнізованих Києві, Харкові, інших містах відбулася ця акція, її учасник Віктор Неборак відповів, що її організувала львівська поетка і видавець Мар'яна Савка, яка збрала колег у міській ратуші. Їх патріотичні виступи транслювалися на міську площу. Нехай на наступний рік цей марафон перейме Київ чи Харків. Додам від себе: «А чому не Чернігів чи Ніжин?» Що нам заважає наслідувати львів'ян? Ми самі.

НАДІЯ ОНИЩЕНКО

ПРОЕКТ «НІЖИН - ПЕРЛИНА УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ»

Мета: ознайомити представників діаспори з історичним минулим етнічної держави

У тисячолітній історії Ніжина вмістилися події, які яскраво відображають менталітет української нації: усвідомлення самоцінності власної особистості, миролюбність, зваженість, тонке відчуття гармонії.

Волелюбне козацтво залишило про себе спомин бароковим Миколаївським собором, зведеним у XII столітті на кошти ніжинських полковників Золотаренків. Ця унікальна святиня – свідок „Чорної ради“ 1663 року, це „Небо на землі“ надихало на творчість багатьох видатних українців: Миколу Гоголя, Аполлона Мокрицького, Капітона Павлова, Марію Заньковецьку, Миколу Самокиша, Євгена Гребінку, Сергія Шишка, життя і творчість яких пов'язані з Ніжином.

Просвітницьке XVIII–XIX століття розквітло іншими перлинами: церквою Всіх Святих, Благовіщенським монастирем, церквою Воздвиження Чесного Хреста, церквою Іоанна Богослова, аура яких наповнена діяннями визначних особистостей – преосвященного ієрарха Стефана Яворського, співака Федора Стравинського, мореплавця Юрія Лисянського, подвижника православної віри Івана Тернавіота ...

Року 1820 відкрилася Гімназія вищих наук князя Безбородька, яка перетворилася в теперішній педагогічний університет імені Миколи Гоголя. Його студенти, викладачі і науковці користуються бібліотекою, подарованою ще онуком засновника вузу. У колишньому купецькому клубі функціонує музей рідкісної книги, де представлено чимало раритетів. Про діяльність грецької колонії в Ніжині нагадують Михайлівська церква і церква Всіх Святих.

Місто відвідав Тарас Шевченко. Ніжинськими друзями генія були Іван

Сошенко – викладач малювання в Ніжинському повітовому училищі, Капітон Павлов – викладач Гімназії вищих наук, Олексій Венеціанов – син ніжинського грека, Аполон Мокрицький, Олексій Афанасьєв-Чужбинський, Євген Гребінка – випускники Гімназії.

МАРШРУТИ ЕКСКУРСІЙ

Історія Ніжинських храмів

Мова йде про історію православ'я на Україні на прикладі Миколаївського козацького собору і діяльності його першого настоятеля Максима Филімоновича в XVII столітті. Пам'ятки православної архітектури XVIII століття: Благовіщенський чоловічий монастир, заснований Стефаном Яворським, Церква Іоанна Богослова, збудована коштами грека Іоанна Тернавіота).

Ніжин – інтелектуальна батьківщина Миколи Гоголя

Маршрут знайомить з історією Гімназії вищих наук князя Безбородька, тепер державним університетом імені Миколи Гоголя. Екскурсанти відвідують музей літератора, картинну галерею, єдиний на

Україні Гоголівський науковий центр, музей рідкісної книги, перший пам'ятник Миколі Гоголю, зведений у 1881 році.

Тарас Шевченко в Ніжині

У місті збереглися пам'ятки архітектури 1843 і 1846 років, які бачив Тарас Шевченко. А також Спасо-Преображенський храм, де відспівували тіло українського пророка при перевезенні його з Петербурга в Канів в 1961 році. Поставлений пам'ятник митцю.

Дорога в космос починалася в Ніжині

Мовиться про козацьку родину Москаленків – предків по матері Сергія Павловича Корольова. Встановлений знак, де знаходився будинок, в якому провів 8 дитячих років майбутній конструктор космічної техніки. У Миколаївському соборі вінчалися його батьки, а в музеї рідкісної книги зберігаються книги, написані дочкою Сергія Корольова – Наталією Корольовою.

Греки в Ніжині

Колонія греків у XVII–XVIII столітті сприяла економічному розвитку міста. Про їх культурно-просвітницьку діяльність свідчать Церква Всіх Святих і Церква Архангела Михаїла, бібліотека грецького Олександрівського училища в музеї рідкісної книги, одна з перших аптек на Лівобережній Україні, заснована греком Михайлом Лігдою, могила греків-меценатів братів Зосимів з міста Яніна.

Євреї в Ніжині

Ніжин – один з духовних центрів іудаїзму на Україні. Перша згадка про єврейських біженців на землях Чернігівщини датується 1016 роком. Перші поселення почалися в XIV столітті. Збереглася капличка на могилі Дов Бер бен Шнеур Залман Шнеерсона, другого Любавицького ребе, першого Ніжинського цадика. Ніжин своєю батьківщиною вважають видатні представники єврейського народу, митці Марк Бернес, Єліна Бистрицька, Тимофій Докшицер, спортсменка Жанна Пінтусевич.

(продовження, початок на с.1)

Того ж 2005 року до 200-ліття Ніжинської вищої школи доцент Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Тамара Пінчук видає у Ніжині збірку «Зірки залишають слід»... і серед видатних постатей Гоголевого вишу розповідає про Лесю Коцюбу.

«Леся Йосипівна якось зненацька з'явилась у нашому вузі. Дружина ректора Марка Повода була у Чернігові головою державної комісії, їй там сподобалась викладачка Коцюба, тому й була запрошена до нас. І квартиру – маленьку кімнатку з одним віконцем – вона з сином Богданом одержала в цьому ж будинку, в якому й жила вже з 1952 року. Отож і стали ми добрими знайомими, добрими друзями.

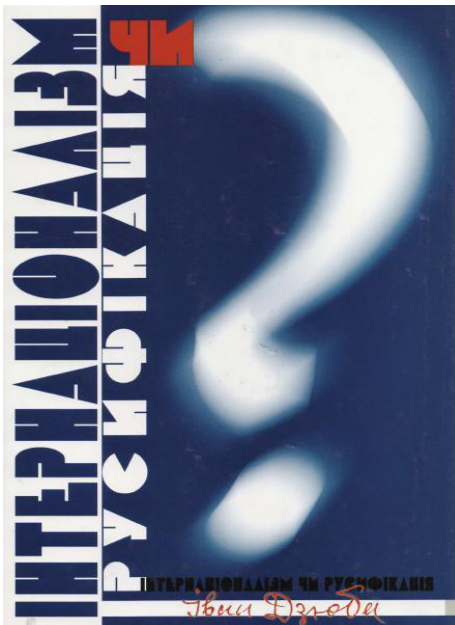
Кафедра української літератури нашого інституту одержала кваліфікованого викладача. Вона була емоційною людиною, красномовною і щирою, своїм літературним словом захоплювала студентів. Її любили, поважали, намагались наслідувати, а потім згадували теплим словом.

Я й досі пам'ятаю, яку активність проявляла Леся в час педагогічної практики. Це були такі ж творчі дні, як і дні роботи над дисертацією. Вона ходила збуджена, раз у раз запитувала мою педагогічну думку. Вона любила Тараса Шевченка, Лесю Українку, вона любила театр, тому створення бригадою практикантів театральних композицій на теми цих авторів, було її улюбленою справою. Вона допомагала студентам, як досвідчений режисер. Була дуже радісною, коли задумане втілювалось у життя. Прибігала і радісно хвалилась результатом. І сама часто брала участь у таких виставах, була чудовим декламатором, просто майстром художнього слова. На якомусь із гучних конкурсів читців її дуже похвалила народна артистка СРСР Наталія Михайлівна Ужвій. Отож і теми її наукових робіт стосувались таких питань, як «Методика проведення літературно-музичних композицій», «Виразне читання поетичного твору» та інші. Леся Йосипівна дуже цим гордилась. Була ще одна справа, в якій Леся Йосипівна кохалась. Це процес написання і захисту дисертації. Ну всі пишуть дисертації, та не всі так емоційно смакують кожну знахідку, кожне речення і кожен висновок. Тема її дисертації була просто чудова: «Опанас Васильович Маркович – видатний український фольклорист». Це був, як добре пам'ятає читач, чоловік української письменниці Марко Вовчок. Працюючи над дисертацією, Леся Йосипівна дуже часто знайомила мене

із новими архівними знахідками щодо творчості Маркевича, безмежно раділа кожному знайденому документі. І з літературним смаком, якщо так можна сказати, ліпила свою роботу.

А ще між нами (мабуть, не тільки) обговорювались думки про те, що Маркович, тонкий знавець України і народу, сам написав росіянці Марії Вілінській, своїй дружині, оті знамениті «Народні оповідання». Ну не могла Вілінська знати тонкощів народного життя, їх знав Маркович.

Знаю, що не перша Леся Йосипівна прийшла до такого висновку, але знаючи добре Марковича, не могла й мовчати. Але ж так склалась історія української літератури, і «Народні оповідання» Марка Вовчка і сьогодні до болю хвилюють уважного і вдячного

читача».

Згадує Зоя Чіплінська: «Леся Йосипівна збуджена ходить кімнатою і промовляє: «Мій Маркович! Мій Маркович!». Це чує чоловік моєї подруги, грузин за національністю, і здивовано перепитує: «Це вона про свого коханця?»

Науковий працівник Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського Наталія Дмитренко побачила у фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України листування викладача Гоголевого вишу кандидата філологічних наук Григорія Васильківського з Володимиром Даниловим – фольклористом і літературознавцем з Ніжина, який працював у Ленінграді і підтримував творчі стосунки з Лесею Коцюбою.

«Леся Коцюба приїхала в Ніжин з Чернігова, років 35, гарної зовнішності, дружить з дружиною ректора Марка

Повода, має сина Богдана, пише дисертацію, – повідомляє він колезі. – У 1962 році урядовою постановою відмінили видання і друку педінститутах «Наукових записок», Леся Коцюба їздила в Київ і добилася у Головліті дозволу на друк останнього збірника. У 1964 в Ніжин приїздив Ульріх Фохт, який читав лекції про творчість Михайла Лермонтова. На урочистому вечорі Леся Коцюба декламувала українською мовою уривок з поеми Тараса Шевченка «Лілея».

На прохання Г.П.Васильківського професор В.А.Тонков зробив рецензію на автореферат дисертації Л.Коцюби».

Близько 18 років роботи в Ніжинському педінституті знаменували розквіт викладацької, науково-дослідної, громадсько-політичної діяльності Лесі Йосипівни. Її лекції з давньої української літератури, фольклору, мистецькознавчі гуртки охоче відвідували студенти різних факультетів, а організовані нею екскурсійні поїздки Шевченківськими місцями, до пам'яток вітчизняної історії збирали численні громади небайдужих. І рік за роком – робота в архівах Чернігова, Києва, Глухова, Канева... Лесі Йосипівні належить 20 публікацій, зокрема фундаментальні студії про життя й творчість Опанаса Марковича. Можна тільки здогадуватись, як багато полишила вона ще не опублікованого. Позбавлена права викладати, що становило суть її життя, цькована місцевою пресою, подвижниця згасла, як свіча, на 66-му році життя.

– Аби прояснити першопричини наглої згуби, згадаймо знаменні 60-ті роки, – пише Григорій Аврахов, який працював у Ніжині деканом філологічного факультету. – Тоді довкола Лесі Йосипівни утворився доволі потужний осередок патріотів-україністів. Серед них були Іван Бровко, Олександр Жомнір, Іван Костенко, Володимир Крутивус, Володимир Литвинов, Дмитро Наливайко, Іван Шаповський... Вони активно впливали на студентське життя, оновлення навчально-виховного процесу, залучення студентської громади до пізнання «нової хвилі» літературно-мистецького ренесансу. Щораз пафоснішими ставали дискусійні зустрічі з молодими, передусім київськими майстрами «нового слова», які голосно заявили про себе. Особливо зна-чущим був приїзд Миколи Вінграновського, Івана Драча, Євгена Гуцала, Бориса Олійника, Григора Тютюнника. Яскраве свято єднання душ викликало жорсткі репресивні заходи до учасників та

організаторів дійства. Бродильним ферментом став бунтівний трактат Івана Дзюби. Викривальне слово, якого вже не сподівалася почути знекровлена терорами Україна, заохотило діяти рішучіше й наступально: світ має почути голос пробудженої до спротиву свідомої себе України. І нам пощастило здійснити неймовірне: ми передали цю працю за кордон. Конспіративні заходи спрацювали бездоганно – з нашого боку. Ніхто з утаємничених не споганився зрадою. Слабкою ланкою, на жаль, виявилися контрагенти зарубіжжя.

Історія незаперечно свідчить: усі (абомайжевсі) конспіративні «проколи» вчиняли кволодухі випадкові люди, які прагнули врятувати свій спокій і своє життя. Знову пошлюся на Григорія Аврахова.

«Коли Юрій Бача, літературознавець із Пряшева, перелякавшись за скоєне, виказав Івана Чендея, притиснутий гебістами відомий письменник, одводячи неправдиве звинувачення, назвав справжнього передавача фотокопійного тексту і навіть не зробив спроби хоч якось його попередити. Провинець, вважаючи, що його шантажують підозрою, довго відхрещувався, накликаючи додаткові звинувачення во лжі. Оддиратися стало марним, коли слідчі пред'явили письмове зізнання Чендея. Треба було спішно знайти іншу рятівну версію співучасті, що виглядала б вірогідно. На світанку засилаю гінця до Лесі Йосипівни. Мовляв, зневолений виказати її (іншого виходу нема!), просив «перерізати» ланцюг подальших ловів співучасників посиланням на когось померлого.

І Леся Йосипівна зробила блискучий хід: вона засвідчила, що машинописний і фотокопійний текст, як і благословення на публікацію, дав їй професор П.М. Попов (літературознавець, мистецтвознавець і фольклорист, член-кореспондент АН УРСР, помер у квітні 1971 р.). Зі всіх можливих версій ця була найбільш довірчою, адже Павло Михайлович опікувався Коцюбою щонайменше літ 15. Численну групу активних співучасників змови було врятовано! А над головою пані Лесі згромадилися зловісні хмари...

Спроба гебістів загострити відносини поміж нами або й спричинити розбрат провалилася. Скільки магнітофонних стрічок вони витратили надаремне, коли надовго замкнули нас у спецкамері для підслухувань...

26 серпня 1974 р. ректор Василь Горбач змусив Лесю Йосипівну

подати заяву на звільнення «за власним бажанням». На проханні видати характеристику для пошуків іншого місця роботи, він прописав сатанинський вердикт: «Тов. Коцюба О.Й. піддавалась різкій критиці на кафедрі, раді факультету та інституту за те, що вона мала та передала іншій особі ідейно-шкідливий матеріал». Керівник і вчений убоювався назвати філософсько-соціологічний документ, що побачив світ 1968 р. в Мюнхені. Замовчування епохального явлення, мовби його не існувало зовсім, тривало довгі роки. Зате «недремное» КГБ продовжувало катувати «провинців». До честі Лесі Йосипівни, усі допити, «очні ставки», перехресні напосідання слідчих витримала предостойно, стійко стверджуючи непричетність Івана Дзюби до передачі трактату...

«Буржуазна націоналістка»

Я не була знайомою з Лесею Коцюбою, але її історія мене тривожить, ставить багато запитань. З глибокої підсвідомості виповзає пушкінське: «І я бы мог...» А чи справді змогла б? Українська інтелігентка, глибокий знавець рідної культури підхопила патріотичне полум'яне слово іншого інтелігента, ризикуючи посадою, і навіть життям...

У газеті «Літературна Україна» 9 листопада 1973 року Іван Дзюба зробив заяву про те, що його писанина: «...містила в собі глибоко помилкове розуміння ряду національних проблем, інтернаціональної природи нашого соціалістичного суспільства, перекручено її трактувала і по суті була виступом проти національної політики партії». Оцю заяву автор трактату «Інтернаціоналізм чи русифікація?» згадує в брошурі «Грані кристала» виданій київським Товариством «Україна» в 1976 році. «Свого часу, в минулому, я припустився глибоко помилкових поглядів на певні аспекти цієї теми, на становище української національної культури і літератури, як і на національне питання взагалі, – кається Іван Дзюба. – Зрозумівши неспроможність і хибність тих поглядів, які на деякий час зробили мене в окремих питаннях мимовільним співником українських буржуазних націоналістів, я піддав їх переглядові і свою остаточну відмову від них засвідчив».

І далі на 125 сторінках він намагається переконати нас у перевагах соціалістичної культури. Уявляю, як тяжко йому було гвалтувати самому себе. А як почувалася після

цього Леся Коцюба? Як і я сьогодні, вона, очевидно, запитувала саму себе: «Коли ж Іван Дзюба був правдивим?»

Вона ніяких публічних заяв не робила. Вона жила одна в своїй квартирі-бібліотеці без роботи, без грошей, а часом і без хліба. Син мешкав окремо в іншому місті і надіявся на його підтримку вона не могла. Колишні колеги, які проживали в цьому ж будинку, мовчки обходили її в дворі. Інші сусіди співчутливо розповідали: «Леся Йосипівна так кашляла, що ми через стіну чули». Але не наважилися зайти і розпитати, чому вона кашляє. Не через душевну черствість, а зі страху втратити власне благополуччя. Серед них, очевидно, були й ті, які ще пам'ятали «чорні воронки». Та й як було не боятися, коли у будинку жив «сексот», який не приховував того, що слідкує за Зоєю Олександрівною і її київською подругою тільки тому, що вони відвідують «буржуазну націоналістку».

Згадує доктор філологічних наук професор Павло Михед. «Я ніколи не був у колі друзів чи учнів Лесі Йосипівни, не слухав її лекцій, не складав іспитів. Зрештою, як на мене, не так було багато людей, які могли б похвалитися дружбою з нею (хіба що Віра Митрофанівна Олійник); бо вела вона замкнений спосіб життя, особливо в останні роки, коли за нею особливо пильно наглядало «недремлющее око» ніжинських кадебістів.

Про Лесю Йосипівну багато й шанобливо говорилось в студентському колі, особливо про її вимогливість. Вже викладачем сам переконався в цьому, бо став невільним свідком того, як вона поставила затятій боржниці «трійку», а та почала дякувати, на що Леся Йосипівна гнівно обірвала: «Не треба мені дякувати!». Коли ж та пішла, жбурнула «бігунці» на стіл лекторської зі словами: «Це злочин! Ставити трійку за такі знання – це злочин!» За цим – викладацький максималізм, висока вимогливість до себе і своїх учнів. Як далеко це від сьогоднішніх «новацій», що сусідять з криміналом, але є прикрою повсякденністю. Який потужний крок на шляху «прогресу» у стосунках викладача і студентів!

Була ще одна історія, яка дивувала і захоплювала: на практичних заняттях з фольклору Леся Йосипівна співала зі студентами українські народні пісні. Коли все переговорили, вона запитувала: «А хто, дівчата, знає ось цю пісню?» Починала наспівувати, а потім роздавала заготовлені списки слів: «Давайте тихенько-тихенько! Тільки

(продовження на с.б)

(продовження. Початок на с.1)

тихенько!» Сувора і невідступна Леся Йосипівна танула на очах – тим, либонь, і живилася її велика душа.

Ближче я зазнав з Лесею Йосипівною, коли почав працювати викладачем. Тоді перед лекціями і в перерві ми збиралися в «лекторській» і обмінювалися новинами, дискутували. І я не раз переконувався: Леся Йосипівна була в курсі всіх подій, вона читала все, що було помічене критикою, або поголосом, хоч академічно і науково досліджувала історію літератури. Зустрічалися ми на методологічних семінарах (читай – політзаняттях для викладачів). Це були спільні засідання літературних кафедр, на яких розглядалися питання політики партії в галузі літератури: чи то в історичному розрізі, чи то в сучасному. Пам'ятаю, обговорювався черговий опус Шамоти щось на зразок «Про історизм у літературі», вів семінар Григорій Неділько. Хтось прочитав реферат, поспішали запитання, і ми з Олександром Ковальчуком теж поставили не дуже «зручні» питання. Йшлося про критиковану у статті блискучу новелу Григіра Тютюнника «Оддавали Катрю». І доповідач, і особливо головуючий помітно занервували, закахикали, що викликало посмішку Лесі Йосипівни. Після засідання вона підійшла до нас і поблажливо сказала: «Ви молоді – вам можна!» Але з того часу вона поміж нас до мене і, вітаючись, ми по-змовницьки посміхалися один одному.

А коли пішов поголос про участь ніжинців у розповсюдженні праці І.Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», Леся Йосипівна взяла на себе основну провину, і її звільнили, а пенсію оформили лише через два роки. КДБ не залишало її в спокої, відслідковуючи всі пересування, зустрічі, телефонні розмови. Педінститут, особливо філологічний факультет, був місцем полювання цих «доблесних дзержинців»; саме тут можна було відзначитись і піти нагору кар'єрною драбиною до зірок на погонах і губернського привілля. Варто було лишень щось «накопати» про «ворожу», «підривну» роботу націоналістів. Вони були головною їх ціллю.

Потрапивши в скруту, Леся Йосипівна почала продавати свою багату бібліотеку. Саме біля букіністичного відділу у книгарні на Гоголівській ми випадково зустрілися. Я запропонував купити більшість із того, що вона принесла. Пам'ятаю, це

були окремі томи історії Соловйова, праці з історії української літератури і фольклору. Я сказав, що охоче куплю й інші видання. Вона запросила прийти на квартиру, попросила зателефонувати, а потім, ніби похопившись, уточнила: приходьте об одинадцятій, телефонувати не варто (не хотіла клопоту для мене). Це я зрозумів, коли зайшов у квартиру. Леся Йосипівна красномовно підняла подушку, яка лежала на телефоні, й шпурнула її туди знову, переконавшись, що я все зрозумів. «Знайшли ворога!» – зі злого іронією сказала вона. Ми довго гомоніли про книги; було видно, що вона не хотіла з ними розлучатися. Я вибирав, показував, чи можна взяти ту або іншу, вона брала в руки і сама клала на мою купку. Так відбувся ритуал розставання. Вона шкодувала, що книги не потрібні її сину, який жив, здається, у Гомелі, так що туди їх забирати, зрозуміло, не збирався. Вона розповідала про захист своєї дисертації, ми обмінялися новинами.

Такими були мої нечисленні зустрічі з Лесею Йосипівною, непересічною людиною, залюбленою в українське слово, українську пісню, що й складало чи не головне в її житті. Залишилася добра пам'ять, а ще книги з автографом «Л.Коцюба».

20 листопада 1976 року в газеті «Під прапором Леніна» – ніжинському партійному органі, на останній сторінці з'являється стаття «Під маскою добropорядності». Державі захотілося парадно проїхати по грудях немолодої жінки всією міццю своїх танків, як написала про себе Анна Ахматова. Автора, який заховався за псевдо І.Стоян, можливо знав редактор Григорій Зорка. А міг і не знати – такі тексти приносили в редакцію з відповідного органу і наказували публікувати. Аврахова і Коцюбу назвали нікчемними людьми. Грамотно маніпулюючи аргументами, цитуючи покаяння заяву Дзюби, пересічному обивателю навіювали думку про них, як про осіб облудних і аморальних. І це випробування Леся Йосипівна витримала мужньо.

Я не хочу ділити героїв цієї історії на позитивних і негативних. Кожен з них зробив свій вибір: одні сповідували при цьому власну вигоду, інші – принципи. Бог їм суддя. Я думаю про моральну відповідальність кожного з нас за написане, сказане публічно.

Микола Лукаш, який залишив нам блискучі поетичні переклади з іноземних мов на українську, сказав, що може сісти в тюрму замість Дзюби. І цим позбавив себе улюбленої

творчої роботи і буквально кусня хліба. Його колишні колеги часом запрошували його до себе в гості, аби підгодувати. У такий спосіб, вони вірогідно, очищували свою совість. Бо думали ж так як він, але сказати не змогли.

Іван Дзюба через публічне покаяння зберіг себе для родини, для літератури. Я чула його виступ на Всесвітньому форумі українців у 2001 році, коли він обережно, але аргументовано, говорив про важливість збереження української мови задля збереження нації. Його наукові розвідки – золоті злитки в історії української культури. Він дожив до належного пошанування в незалежній Україні.

Леся Коцюба померла у 1986 році після інфаркту. Їй виповнилося 65. У довірливих розмовах з сусідкою, з колишніми колегами вона ніколи не пожалкувала про свій вчинок. Вона була правдивою в усьому і за це залишилася в пам'яті людській.

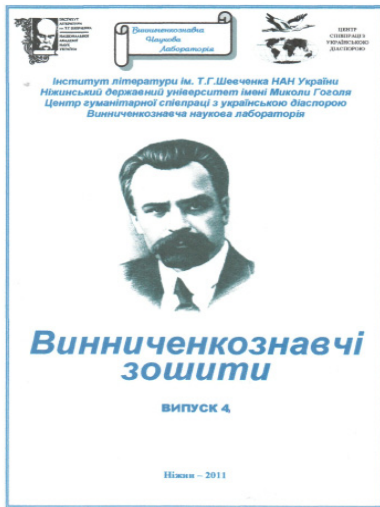
– За чисте сумління Ви заплотили дванадцятьма роками таборів і заслань...Що давало Вам сили? – запитала я в доктора філософських наук, поета, літератора, дисидента-шістдесятника Євгена Сверстюка під час його перебування в Ніжині.

– Це нелегко і легко. Десь в Довженка я прочитав: «У час великого болю і великої загрози єдине, що тримає мене – це чисте сумління». Якщо ж говорити про силу, то її дає людині обов'язок. У Лесі Українці є: «Що дасть нам силу» – і відповідь – «Хрест!» Нести хрест до кінця – в цьому обов'язок і сила...

– Тривкий прослід лишило героїство Лесі Йосипівни у громадсько-політичній історії України, – стверджує Григорій Аврахов. – Ми у великім, не сплаченім боргу перед особистістю крицевої вдачі. Що потрібно зробити, аби вшанувати її пам'ять? Насамперед відкрити меморіальну дошку на будинку в Ніжині, де жила і відійшла в безсмертя героїня (колишня вул. Червоних партизанів, тепер – Московська, 15-В); назвати ім'ям Лесі Коцюби вулицю, на якій знаходиться університет, започаткувати щорічні наукові читання на честь героїні опору; видати її наукові праці та спогади тих, хто близько спілкувався з цією напрочуд щиросердою людиною, готовою «всіх захистити одним своїм серцем» (вислів Лесі Українки).

На книжкову полицю

У ПОШУКАХ ВСЕЛЮДСЬКОГО ЩАСТЯ

Винниченкознавча наукова лабораторія кафедри української літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою разом з Інститутом літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України щойно оприлюднили четвертий випуск «Винниченкознавчих зошитів».

Доктор філологічних наук, професор *Галина Сиваченко* відкрила його прочитанням «французького тексту» Володимира Винниченка в імагологічному аспекті. Досліджуючи останній окраєць його життя, науковець стверджує, що еміграція для Винниченка стала поштовхом до переосмислення національних здобутків і переоцінки цінностей. На теренах іншого (Росія, Німеччина, Франція) у митця відбувалася ревізія попередньо здобутого досвіду, оскільки змінювалася перспектива і оптика бачення, що створювало нову візію. «Власне, на еміграції відбувається переосмислення письменником не лише свого особистого досвіду, а й культурної спадщини свого народу, – пише Сиваченко. – Еміграція відкриває нові перспективи для вирішення конфліктних ситуацій, а також сприяє налагодженню порозуміння між різними етносами, оскільки всі вони перебувають у силовому полі іншого. У муженських романах «Нова заповідь», «Лепрозорий», події у Франції подано в символічно-знаковій формі, вони, фактично, виступають лише тлом для викладу письменником власної філософсько-етичної концепції або актуалізації того, що пов'язано з українським питанням».

Перевірити ці судження зможуть всі хто прочитає названі твори, щойно видрукувані в Україні видавництвом «Знання».

Тетяна Маслянчук і Олена Костенко вже погодилися з Галиною Сиваченко в тому, що зміни в суспільному й політичному житті Європи 1930-х років вплинули на оновлення

світоглядних позицій В.Винниченка, одним з найбільших розчарувань якого стало «усвідомлення неможливості ошчасливити людство соціалістичними ідеями» («За лаштунками «парадного» тексту: таємниця творчої лабораторії В.Винниченка (на рецензію Тетяни Маслянчук. Проза Володимира Винниченка: проблеми текстології).

Людмила Крикун вибрала для наукового прочитання роман Володимира Винниченка «Вічний імператив». На її переконання письменник, назавжди відірваний від домівки, прагнув у художній реальності цього твору хоча б внутрішньо «наблизитися» до найдорощого й найріднішого (України), та здійснити можливість втілити в життя свою заповітню концептуальну ідею вселюдського щастя.

Творчий діалог Володимира Винниченка і Федора Достоєвського з'ясовує доктор філологічних наук, професор *Володимир Панченко*. Художницька думка українського митця, вважає дослідник, оберталася навколо тих проблем, які мучили й Достоєвського (мета і засоби; мораль «нових людей»; ціна великого соціального експерименту; гостра колізія між «теорією» і живим життям, якому ця умоглядна «теорія» нав'язується «новими людьми»). Обоє письменників цікавила проблематика, пов'язана з можливістю досягнення гармонії – як соціальної, так і індивідуальної. Втілення ідеї щастя Винниченко пов'язував з людьми революційної дії, – і тут починалися його суперечності, ілюзії й прозріння.

Винниченкознавців зацікавить книга доктора філологічних наук, професора *Олександра Ковальчука* «Роман В.Винниченка «Записки кирпатого Мефістофеля»: «вища людина» у структурі буття», розділи з якої розміщені в «Зошитах».

Тетяна Карпенко у цьому ж творі знайшла проект співвідношення чоловічого й жіночого начал.

Літературні і філософські відкриття для себе і для читачів робить аспірант *Андрій Бахтаров*, перечитуючи і осмислюючи повість «Чорна пантера і білий медвідь» В. Винниченка і «Муки пекла» Р. Акутагави. Митець в українській і японській проєкціях вічно бореться з самим собою і пануючими стереотипами. Влада мистецтва в обох письменників постає як фатум, нелюдська напруга духу, життя між екстазом і депресією, коли над усім панує творчість, що стала всепоглинаючою пристрасстю.

Центром художнього світу Володимира Винниченка є герой-невротик, або, як його ще називає аспірантка *Олена Костенко*, експресивний тип модерного персонажа. І вона переконує нас у цьому, досліджуючи малу прозу письменника.

Що передбачає собою цілковита ізоляція людини в тюрмній камері? Це своєрідний психологічний експеримент, що дозволяє спостерігати зміни у свідомості особистості, спостерігати за її поведінкою та діями. В отакі умови помістив «нових людей» з оповідання «Таємність» Володимир Винниченко. Тюрмну камеру як простір психологічного експерименту використовує разом з автором *Катерина Пащенко*. А *Людмилу Золотник* привабили у прозі В.Винниченка поцілунки й деталі-фетиші. *Микола Сорока* звернув увагу на ностальгічні почуття у творах українця, якому довелося жити і творами поза межами Вітчизни.

Не погодилася з відомими винниченкознавцями в тому, що роман «Слово за тобою, Сталіне!» не потребує художньо-естетичного аналізу *Марина Варданян*. Гострота проблематики твору позначилася на його своєрідності, вважає вона. У ньому Винниченко синтезував структурно-семантичні ознаки ідеологічного, політичного, утопічного, антиутопічного, соціально-філософського романів.

Мовну картину драм В.Винниченка досліджує *Людмила Коткова*. Під пером драматурга, стверджує вона, стійки словесні комплекси завжди вирізняться специфікою прийомів уведення їх до творів письменника, досить часто зазнають семантичних, структурно-семантичних перетворень, набуваючи особливої естетичної значущості, адже завдяки таким змінам автор тонко відтворює психологічний стан героїв (Стійки словесні комплекси у драмах В.Винниченка).

Редакційна колегія збірника, заснованого у 2002 році, на чолі з академіком НАН України, директором Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка *Миколою Жулинським* та відповідальний редактор четвертого випуску кандидат філологічних наук, доцент НДУ імені Миколи Гоголя *Ніна Михальчук* відкрили нам нового невідомого Володимира Винниченка.

НІНА ПЕТРЕНКО

ГЕНІЯ ОСМИСЛЯТЬ СКОРБНИЙ ПУТЬ...

до 150-ої річниці від дня смерті Тараса Шевченка

Класик української літератури, національна гордість українців, Тарас Григорович Шевченко з точки зору багатьох – духовний батько сучасного українського народу, людина, яка присвятила своє життя збереженню і поширенню самотньої народної мудрості тісно пов'язаній зі стародавньою православною християнською козацькою культурою і звичаями України. Наш Тарас у своїй творчості відобразив саме ті думки і настрої, які були важливими в житті українців його часу. Про те, що його творчість знайшла відгук у серцях людей, свідчить те, що в другій половині XIX і на початку XX ст. чи не єдиною книжкою у більшості сільських хат України був «Кобзар». Вірші з нього вчили напам'ять, за ним училися читати. На той час твори Шевченка об'єднали український народ.

Бібліографічна шевченкіана – наукова реєстрація минулих і сучасних публікацій літературних і мистецьких творів Шевченка та літератури про нього становить цікаву сторінку в історії культури. Творча спадщина Великого Кобзаря посідає чільне місце серед книжкових скарбів Музею рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Джерелом надходження шевченківської книги є дарунки від діячів науки та культури, які не були байдужими до рідного слова.

Окрасою колекції Шевченкіани є факсимільні прижиттєві видання поета, які становлять сьогодні бібліографічну рідкість. Вони або вилучались, або знищувались російським самодержавством, або «зачитувалися» вцент сучасниками. Адже всім відомо, що літературна слава прийшла до поета у 1840 році, коли світ побачив його ушлявлений «Кобзар».

За зовнішнім виглядом перше видання – невеличка книжечка на 114 сторінок, видана в Санкт-Петербурзі у друкарні Є.Фішера. Текст подано українською мовою в російській транскрипції. До деяких творів додано присвяти окремим особам. Перед текстом – фронтиспис із зображенням Кобзаря з поводирем, виконаний відомим художником, близьким другом поета В.І.Штернбергом. Серед видань, які мають зацікавити сучасного читача, – репринтна копія «Кобзаря» 1840 року (друкарня П.Куліша). Перлиною колекції є факсимільне видання рукописного «Кобзаря» Шевченка 1844 р. у польській транскрипції, яке зробили друзі поета для поширення серед польської інтелігенції. Оригінал в одному примірнику

зберігається в музеї Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка АН України. Ілюстрації виконані нашим земляком Яковом де Бальменом, випускником Ніжинської вищої

школи, якому Шевченко присвятив поему «Кавказ». Це подарунок фонду Президента Леоніда Кучми 2010 року.

У фонді бібліотеки з'явилось цензуроване академічне видання «Кобзаря» 1861 року з бібліотеки професора В.Резанова. Слід зазначити, що усі згадки про «москалів» у ньому були задалегідь вилучені. Читач може знайти і не цензурований «Кобзар», виданий у Празі у 1876 році за сприяння Олександра та Софії Русових, які не побоюлися репресій з боку влади, адже 1876 рік – це рік Валуєвського циркуляру про заборону української мови.

Із прижиттєвих видань Т.Г.Шевченка в фондах Музею рідкісної книги зберігається лейпцизьке видання Вольфганга Гергарда 1859 року «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки».

За життя Тараса Шевченка його твори друкувалися також на сторінках періодичних видань. З ім'ям поета пов'язаний перший загальноукраїнський громадсько-політичний і літературно-науковий журнал «Основа» (січень 1861 – жовтень 1862 р.), який видавався у Петербурзі. Шевченко брав активну участь у розробці програми альманаха та формуванні кола співробітників. Починаючи з 5 номера 1861 року тут друкуються уривки з «Дневника» Т.Г.Шевченка. На жаль, поет побачив лише перший номер «Основи», який вийшов 12 січня 1861 р. У цьому альманасі містяться також мемуарні та критичні матеріали про Шевченка.

Глибокий науковий інтерес виявляли до спадщини поета вихідці з Ніжинщини. Олександр Кониський – один із організаторів товариства «Просвіта» – присвятив Шевченку розвідку «Жизнь Тараса Григорьевича Шевченка» (Одеса, 1898), а також книгу «Тарас Шевченко-Грушівський», яка базується на спогадах

сучасників про Великого Кобзаря. Ці праці охоплюють різноманітні питання життя і творчості поета, стали одними з перших показників зародження шевченкознавства як науки.

Одними з перших наявних у бібліотеці шевченкознавчих розвідок є роботи одного з директорів Ліцею імені князя Безбородька Миколи Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченко» (Київ, 1882) та «Иван Максимович Сошенко» (Київ, 1876) з автографами автора.

Знайомлячись з книжковим зібранням шевченкіани Музею рідкісної книги, не можна не згадати видання української діаспори. До скарбниці зарубіжної шевченкіани належить перше повне 5-ти томне видання творів поета (Київ; Лейпциг, 1918–1919 рр.) та 14-ти томне повне зібрання, видане в Чикаго у 1959–1963 рр. Маємо також видання «Кобзаря», здійснене в Буенос-Айресі (1950). Це подарунок Ігоря Качуровського Музею рідкісної книги.

Шевченкіана є однією з найбільш розроблених галузей української літературної бібліографії. Першу спробу подати бібліографію творів Шевченка було зроблено за життя поета. Її здійснив прогресивний російський поет, перекладач і видавець Микола Гербель (1827–1883). У 1860 році в «Кобзарі», виданому в Петербурзі за редакцією ГерBELя, був уміщений «Список печатных сочинений Шевченко и их переводов на русский язык». У ньому представлені видання окремих збірок та поем, а також вірші, опубліковані в українських та російських збірниках і журналах за 1840–1860 роки (74 назви).

Одним із перших бібліографів Т.Г.Шевченка був також В.І.Межев (1830–1894). Серед багатьох його бібліографічних праць заслуговує на увагу «История словесности 1855–1870». У ній міститься перелік статей про Т.Г.Шевченка (56 назв). Це спогади О.С.Афанасьєва-Чужбинського, М.О.Лазаревського, статті із «Киевского телеграфа», «Полтавських губернських ведомостей», «Книжного вестника» про життя і діяльність великого поета, матеріали, що висвітлюють увічнення його пам'яті.

У духовній історії України Шевченко посів і досі беззаперечно посідає виняткове місце. Літературознавець О.Білецький справедливо відзначив у ньому особливий тип художнього пізнання, не повторений ніким і не повторюючий нікого у всій історії світової літератури.

ІРИНА СТРЕБКОВА

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
 Реєстраційне свідоцтво
 №352-24ПР, серія ЧГ, від 6 березня 2007 року
 Розрахунковий рахунок: код 021125668
 р/р 25223003000183 в МФО 853592
 (для Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:
 Бойко О.Д., докт.політ.наук, проф.
 Мельничук О.В., докт.ф.-мат.наук, проф.
 Астаф'єв О.Г., докт.філол.наук, проф.
 Михед П.В., докт.філол.наук, проф.
 Онищенко Н.П., чл.Нац. спілки журн.Укр.
 Самойленко Г.В., докт.філол.наук, проф.,
 Овдієнко О.І., Стребкова І.О.

Адреса редакції:
 Центр гуманітарної співпраці
 з українською діаспорою
 кімната 210
 вул. Крапив'янського, 2,
 м. Ніжин, 16602, УКРАЇНА
 Тел/факс: (04631) 7-19-59
 E-mail: ukr_diaspora@ukr.net